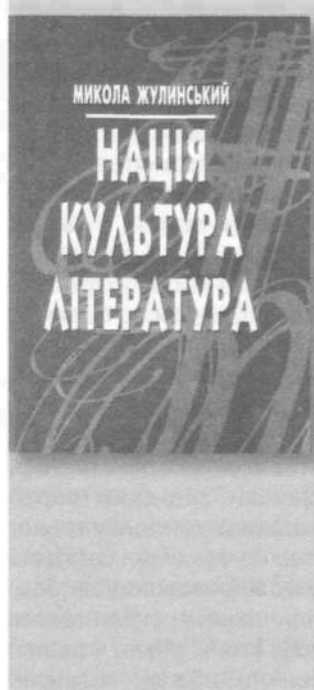


Рецензії



ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ МУЛЬТИВЕРСУМ: КОНЦЕПТИ Й ІНТЕНЦІЇ (РОЗДУМИ НАД MACRO-D МИКОЛИ ЖУЛИНСЬКОГО)

Жулинський М. Нація. Культура. Література. –
К.: Наук. думка, 2010. – 560 с.

Найатрибутивніша ознака майже-фоліантової-книги М. Жулинського окреслюється, випростовується й заявляє про себе поволі, у темпоритмі неквапливого, але від того не менш динамічного поступу із розгортанням численних зорово-проблемних “зон”, оприявленням концептуально-стильових клейнодів і часовою фіксацією-позначкою кожного чергового, точніше, наступного тексту, що її виформовують. Власне, вербальна ідентифікація цієї ознаки становить чи не провідну логіко-мисленнєву інтригу, що завжди виникає у процесі заглиблення в текстовий простір, ущільнений напругою виразно-самобутніх подій, сюжетики, рефлексій. Тексти, що склали достеменно-книгу-том М. Жулинського (а їх разом із діалогічним вступом-передмовою сорок вісім), написано в різні роки й на різних віхах-стадіях соціумного розвитку.

Найвіддаленіший у часі серед них – іще з “донецького” періоду й зі збереженням усіх соціоцінних та мовностилістичних штрихів, властивих цьому “переднезалежному” періоду, – есей-студія “Я поведу вас у вічність” (1983), у якому з лірико-поетичною щемністю викарбовуються властивості прози й кінодраматургії В. Земляка і стираються межі між власне художньою та літературознавчою нарацією. Значна частина текстів виблискує інтелектуальною неоромантикою дев’яностих років, коли видавалося, що інтелектуально-експресивне або інтелектуально акцентоване слово (якщо не сказати – інтелектуально нокаутовальне) спроможне вирішально впливати на соціумні процеси й навіть керувати ними. У цей період з’явилися “Традиція національного і європейського

культурного розвитку кінця ХІХ – початку ХХ століття та ідейно-естетичні пошуки української літератури 20-х років” (1991), “Іван Багряний” (1991), “Духовна спільність як запорука культурного і політичного самовизначення України” (1992), “Уроки, взяті по дорозі до рабства. Ідеологічна міфологізація українського суспільства і трагедія національної інтелігенції” (1995), “Духовна ситуація в Україні. Формування нових ціннісних орієнтацій українського суспільства” (1996), “Розуміти високе значення людини”. Культурництво Пантелеймона Куліша як відповідь на виклик епохи” (1999). Охоплено й тексти останнього часу, якому притаманні зниження соціоемоційних реєстрів, посилення прагматичних настроїв і налаштованості, масова активація життєвої культури конформізму й ідеології індивідуальної

комфортності, усвідомлення локалізованості (щоб не сказати граничної мінімізованості) впливових потенцій слова. З-поміж публікацій цього часу вирізняються "Тернистий шлях українського православ'я" (2008), де в контексті стислого огляду книжки Юрія Дорошенка "Слово та Церкви" викладено спостереження над конфесійною ситуацією в Україні, "Був "одночасно і вченим, і громадським діячем на полі культури" (2008), що вичленовує пріоритети наукового розвитку й світоглядно-історичні засади Дмитра Багалія, "На самотині з Богом" (2009), у якому мемуарно-літературознавчим пензлем містко схоплено іпостасі образу й силуети прози Володимира Дрозда, "Дві половинки українського серця: Шевченко і Гоголь" (2004, 2010), де з геометрично витриманою консеквентністю й літературознавчо орнаментальною інформативністю вибудовано життєтворчі паралелі двох митців – паралелі, що не перетнулися безпосередньо у своїх біографічних лініях, проте виявили точки дотику в особливостях мистецького і свідомісного розвитку.

Хоча тексти створено М. Жулинським не лише в різні роки, а й навіть у різноментальні соціумні періоди, хоча ці тексти репрезентують доволі різновекторні жанрові опції – есеї, проблемно-полемічні й інформативно-публіцистичні статті, історіографічні, культурологічні й літературознавчі розвідки, вони, зібрані разом, оприявлюють несподівану і, мабуть, не вельми очікувану рису, яка, утім, стає атрибутивною для "Нації. Культури. Літератури" – парадоксальну органічність. Вона виявляється в тому, що всі тексти, зведені й систематизовані під однією широкоракурсною назвою-річищем, справляють враження поліфункціонального МакроD (або Macro-D) – цілісного монодослідження, у котрому не лише зафіксовано художньо-духовні й мистецько-естетичні координати, у межах яких рухається думка вченого, не лише виокремлено низку основоположних постатей, конче важливих для розуміння-усвідомлення стратегічних напрямів національного

розвою, а й сконденсовано "больові зони" у сфері гуманітарної політики, ментальної культури, етнопсихології, державотворення (а точніше, державоствердження або державоздійснення), що гучно резонансні для останніх десятиліть української історії.

МакроD М. Жулинського містить два портали – теоретичний і персональний студії. Теоретичний портал "заряджений" різноманітним і поліаспектним фактажем – філософським, політологічним, соціологічним, культурно-історичним, що спрямований на обсервацію такої одвічно болючої проблеми, як "самореалізація людини в умовах української дійсності". Портал персональних студій, у якому розглядаються обриси Г. Сковороди й Т. Шевченка, І. Франка й Лесі Українки, О. Довженка й Василя Барки, У. Самчука і Ю. Мушкетика, В. Чорновола й В. Стуса, здебільшого адресований розробці проблеми "митець у мегатексті доби". У персональних студіях ретельно, із численними деталями, розроблюється концепт соціофоніки, під яким варто розуміти як загальний концептуально-ідеологемний інтер'єр часу, так і соціумне звучання образу й діяльності особистості. У розвідках "Дві половинки українського серця: Шевченко і Гоголь", "Іван Франко: душа, дух, духовність, або Що визначає суспільний поступ", "Як розбудити розум, що заснув?" Леся Українка як уособлення національного обов'язку", "Тріумфи і катастрофи великого поета. До 100-річчя від дня народження Миколи Бажана" індивідуально-мистецьке й гіперсоціумне так густо переплітаються, поєднуються і зрощуються в одне структуроване й водночас неподільне ціле, що виникає ефект епічності наративу, створюваного як на приватно-людському, так і на загальнопанорамному рівні, а розгортання й акцентування соціофоніки в такій текстово-комунікативній ситуації сприяє поширенню антропоепічної культури і пріоритетів мислення (антропоепічної стратегії) й утвердженню концепту антропоепіки як ціннісно-інтелектуального виміру, що вияви смислового центру буття вбачає в життєдіяльності конкретної особистості, у явищі людини взагалі.

При тому, що персональні студії охоплюють фрейми, на обсервації яких автор книжки спеціалізується понад сорок років, – художні явища, вектори літпроцесу, колористика письменницьких постатей, – усе ж таки для розуміння концептуального мелосу “Нації. Культури. Літератури” більш значущим постає теоретичний портал, у якому відрефлексовуються проблеми української нації крізь оптику історичного, сучасного й перспективного зору. Лейтмотивом проходить думка про нереалізованість, сказати б, “українського життєтворчого потенціалу” як на суто національному, так і на пансвітовому рівнях. М. Жулинський аналізує історію нації, де проблемний політичний сегмент переважав над сегментом політичних здобутків і для якої одним із найгостріших й актуальніших завдань постає власний довгостроковий та ефективний розвій на засадах фундаментальних загальносвітових цінностей. У контексті розгляду проблеми “українські перспективи і світові тенденції” він сполучує ці два складники, стверджуючи: “Наша мета – зберегти себе, своє цивілізаційне “Я”, свій національний образ, забезпечити пріоритетне місце в цивілізаційному процесі глобалізації світу та водночас брати активну участь у формуванні національного неоекономічного континууму, який вже існує сьогодні у сфері індустріальної цивілізації під назвою “Європа” (“Як вгамувати духовну спрагу, або Пошуки шляхів набуття втраченої батьківщини”) [1, 67]. Ідеться не лише про “українську органічність” у архітектурі європейського геополісу й навіть не лише про ефективне приєднання “української конструи” до новочасних економічних процесів, а про значно більше – про багатогранне й багатополосне піднесення України, що забезпечить посилення її статусу й ролі в сучасних націє-державних діалогічних процесах.

Необхідною умовою такого піднесення, котра стосується динамічного розвитку будь-якої нації чи державного утворення, виступає внутрішній стан соціуму – народних пластів та елітного прошарку. Без загального іманентного стану,

“зарядженого” на конструктивні та тривалі перетворення, успішний національний розвій стає проблематичним, а то й неможливим. Резервним фондом активації, а точніше, результативної активізації внутрішнього стану соціуму слугує те, що зазвичай називають національними традиціями, під якими маємо підстави розуміти весь спектр вихідних і визначальних первнів нації. Розмірковуючи над проблемою чинників, сказати б, “українського піднесення”, М. Жулинський наголошує, що “дух нації, який базується на національних цінностях і пріоритетах, здатний творити необхідну сприятливу атмосферу для здійснення економічних перетворень” (“Кому довірити облаштування справедливої держави? Національна еліта – духовний щит на порозі глобалізації”) [1, 85]. У тому ж самому есеї на користь висловленого судження він одразу наводить аргумент, за яким “вчені Гарвардського університету дійшли висновку, що стрімкі успіхи Китаю слід шукати у конфуціанстві” [1, 85]. Обґрунтовуючи свою думку про важливість внутрішнього стану соціуму для ефективного переформатування національного життя, в одному з есеїв учений наводить слова Хосе Ортеґи-і-Гассета, який поліаспектно розвивав тезу про активізацію “життєвого тону” нації, про пошуки і визначення тих стимулів і зусиль, які б спонукали націю, народ до енергійного самоздійснення” [2, 137] (“Національна культура за умов формування нової суспільної солідарності в Україні”).

Актуалізація концептуального потенціалу щойно згаданого іспанського філософа постає надзвичайно влучним і органічним мисленнєвим кроком, бо серед найпосутніших категорій у його соціологічній системі були “нація”, “національна держава”, “держава”. Рівень розвиненості (або зреалізованості) цих трьох понять і явищ безпосередньо пов’язаний із рівнем розвитку кожної із цих виокремлених категорій, котрі не можуть бути незалежними одна від одної. У праці “Бунт мас” (1929), а якщо точніше, у засадничому розділі “XIV. Хто керує світом?”, він виклав стратегічний контент і концептуальну логіку зв’язків

між поняттями-категоріями "нація" і "державна". Аналізуючи проблему основ сучасних європейських націй (за його риторикою – "найглибших нутрощів нації"), Ортеґа зазначає, що вони (ці основи) "складаються з таких двох елементів: по-перше – проекту побудови тотального співжиття спільними зусиллями; по-друге – з відданості людей цьому захоплюючому проекту" [3, 129] (тут і надалі цитати подаються в перекладі Вольфрама Бурггардта. – Я. Г.). За його доктриною, нація характеризується не так наявністю спільного минулого, як усвідомленістю спрограмованих перспектив. Вимір "майбутнього" стає найважливішим складником і критерієм у його розумінні сутності нації та рівня національного життя. Оскільки працювати (у найширшому – духовному і практичному сенсах), за Ортеґою, – це "означає здійснювати майбутнє", то нація виявляє себе у процесі здійснювання цієї самої майбутності. "В дійсності національна ідея все ще досить обтяжена зв'язком з минулим, з територією, з расою; але в ній завжди тріумфує чистий принцип людського об'єднання довкруги звабливої програми майбутнього" [3, 128], – розмірковує він далі в "Бунті мас", майже прямо стверджуючи: нація – це не те, що було, а те, що відбудеться. Урешті, те, що відбудеться, стане своєрідним лакмусовим папірцем того, відбулася нація реально чи ні.

Концепція об'єднаної справи – оскільки ж така справа не може не бути потужною або широкоохопною, що, власне, фактично одне й те саме, то варто вести мову про потужну або широкоохопну об'єднану справу – "працює" не лише в національному, а й у державному просторі. По-іншому, за Ортеґою, бути не може, позаяк нація й держава "тримають" одне одного. Інакше кажучи, без масштабної об'єднувальної справи – себто ідеї вабливої прийдешності – не відбудеться ані нація, ані держава. "Держава виникає тоді, коли примушуються до співжиття групи різного походження. Цей примус не є голим насильством, а є радше заклик до спільної мети, до спільного завдання, що ставиться перед

розпорощеними групами, – розвиває він власну концепцію й узагальнено інсталує: Держава – це передусім план дій, програма співпраці. Вона закликає людей, щоб вони спільно робили щось" [3, 119-120]. Отже, держава – це "не річ, а рух" [3, 120], це продумана й організована динамічність суспільної дії, що спрямована в завтрашній і післязавтрашній день, і тому "треба шукати секрет успіху національної держави в її своєрідному дусі, в її планах, політиці, а не в сторонніх засадах біологічного чи географічного характеру" [3, 124].

І не варто забувати ще один висновок-прогноз Ортеґи-і-Гассета, який уважав, що насправді національне життя рухається лише межі двома полюсами – "нація завжди або росте, або занепадає" – і тому наполягав на такій суспільній закономірності: "Коли завмирає це прагнення до дальшої мети, держава автоматично підупадає, і дана єдність, нібито заснована на матеріальній базі – расі, мові, природних кордонах – нічого не помагає: держава розколюється, розпадається, розкладається" [3, 120]. І на останок зовсім не зайве додати, що в густо цитованій праці "Бунт мас" він – у помежів'ї 20 – 30-х років ХХ ст. – запропонував (або вмотивував, обґрунтував, передбачив – це вже на індивідуальний вибір) концепцію-проект "об'єднання Європи", "національної Держави Заходу", "перетворення Європи на єдину континентальну державу" як таку, що надасть нових потужних і широкоохопних імпульсів пан'європейському розвитку.

У майже-монографічному-томі "Нація. Культура. Література" виразно підсвічено грані світової інтелектуалістики, репрезентовані працями "Присмерк Європи" (1918–1922) Освальда Шпенґлера (Німеччина; до речі, у МакроD назва подається як "Сутінки Європи"), "Кінець історії і остання людина" (1992) Френсіса Фукуями (США), "Духовна ситуація епохи" (1931) Карла Ясперса (Німеччина), "Відкрите суспільство та його вороги" (1945 – 1965) Карла Поппера (Австрія, Велика Британія), що розставляють значущі акценти в загальній концепції М. Жулинського, сутність якої –

у "багатоканальному" інкорпоруванні української дійсності в інтелектуально-ціннісні й економіко-технологічні світові процеси. В есеї "Національні культури і проблеми глобалізації" зринає термін-образ, термін-характеристика "націй-аутсайдерів". Автор книжки воліє бачити українство, якщо продовжити цей термінологічно-образний ряд, серед "націй-лідерів", чому, за його концепцією, може прислужитися пріоритетний розвиток квартету чинників – мови, освіти, науки, культури як таких, що виформовують свідомісну культуру й поведінкову практику особистості та соціуму. Дослідник наполягає на створенні сучасних умов (зокрема фінансових) для ефективного розвитку науки й освіти, не протиставляючи при цьому гуманітарну сферу фундаментально-технологічній.

Онтологічні міркування й логіка концепції М. Жулинського, що реактуалізують суголосні думки й тези І. Франка, М. Грушевського, В. Липинського, а також мисленнєвий практикум Жозефа Ернеста Ренана (Франція), Х. Ортеґи-і-Гассета (Іспанія), Ісайї Берліна (Велика Британія) та інших світових мислителів, підводять до умовиводу про вагомість концепту і простору націєвістики, що її варто визначити як науку про історичні, актуальні й перспективні ракурси, проблеми, аспекти, пов'язані з розвитком національного буття й міжнародної комунікації та взаємодії крізь призматику глобально-цивілізаційного виміру. У націєвістиці, безперечно, наявний інтегративний сегмент, що забезпечує залучення інформаційно-концептуального капіталу з інших наукових сфер, проте він не становить її семантичне ядро, серцевину.

Націєвістика – це самодостатня наукова сфера, і з розвитком національних процесів, що відрізняються надзвичайною складністю й потребою в делікатній культурі розв'язання проблем, які постають на ґрунті національному, її об'єктивна вага зростатиме. Серед практично безмежного спектра питань, що їх спроможна обсервувати й аналізувати націєвістика, – цілі й завдання національного життя залежно від особливостей конкретного

соціоісторичного та духовно-культурного періоду; внутрішні й зовнішні чинники динамічного розвитку нації; закономірності, що вповільнюють або пришвидшують національну динаміку; обставини, умови, форми конструктивної міжнародної взаємодії та взаєморозвитку націй, інструментарій пропедевтики й подолання конфліктів міжнародного ґатунку, визначення й формування основ продуктивного симпозіуму націй.

Окремо варт вирізнити завдання-функцію аналітичної обсервації історії та сучасного стану нації, у процесі якої належить зосереджуватися не лише на здобутках і досягненнях, а й на проблемних локусах, що були й залишаються властивими нації, її ментальності; слід пропонувати рішення, які б унеможливили повторення цих проблемних локусів і, відповідно, пов'язаних із ними колізій, прорахунків і втрат. Специфіка націєвістики виявляється передусім у тому, що вона не занурена лише в минувшину, хоча й не спроможна без її реалій та образів обійтися, не обмежує свої зацікавлення процесами сучасності, а тим паче сьогодення, аналітика яких для неї також постає мисленнєвою необхідністю. Хоч би які її інтереси були історико-спрямованими чи актуально-затребуваними, націєвістика завжди має на меті проєкцію майбутнього – гармонізацію напрямків національного розвитку та формовиявів міжнародного полілогу. Це трансісторична наукова сфера з пріоритетами прогностичного моделювання духовно-прагматичних ейдосів прийдешнього як для окремої нації, так і для їхніх груп та всієї сукупності світових націй.

У виконанні М. Жулинського націєвістичні студії, спираючись на історико-культурний досвід і враховуючи новочасні соціокультурні колізії та антиномії, урешті оприявлюють "зарядженість" на очікування того, що допоки ще не відбулося, і спрямовують свій погляд на проєктування й досягнення конструктивного і гранично сприятливого майбутнього для українства в мегаполісі динамічного міжнародного співжиття. Цим, власне, і зумовлена його послідовна

розробка зорово-проблемних фреймів, що відверто виходять за межі канонічного літературознавства.

В есеї "Європейське переживання України", що належить до семантикоцентричних у МакроD "Нація. Культура. Література", резонаційне місце епіграфа відведено афористичній формулі-максимі Бернара-Анрі Леві (Франція), якою, до речі, цей есеї і завершується: "Європа – це не місце, а

ідея". Проектуючи її на українські реалії та реальність, варто мовити: "Європа – це не місце й навіть не ідея, це – дія". Проблема нині якраз у тому, щоби, послуговуючись накопиченим і вербально оприявленим ресурсом націєвістики та європейськовекторних концепцій і цінностей, розпочати їхнє послідовне конкретне втілення. Позаяк такі категорії, як "дія" та "діяти", і є, власне, утіленням європейського способу мислення й буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жулинський М. Нація. Культура. Література. – К.: Наук. думка, 2010. – 560 с.
2. Ортега-і-Гасет Х. Старая и новая политика // *Полис*. – 1992. – № 3. – С. 133-142.
3. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас // *Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори* / Пер. з іспан. В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенко. – К.: Основи, 1994. – С. 15-139.

Отримано 13 квітня 2012 р.

Ярослав Голобородько
м. Херсон

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ В ЧАСИ ПОСТ-ІСТОРІЇ

Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття. – К.: ТОВ "Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2012. – 487 с.

Розширений і оновлений варіант навчального посібника доктора філологічних наук, професора Тамари Денисової "Історія американської літератури ХХ століття" безперечно зацікавить усіх, хто вивчає та викладає в Україні історію літератури США. Посібник рекомендований Міністерством освіти і науки, молоді та спорту для студентів філологічних спеціальностей, а сприяла його виходу у світ Програма академічних обмінів ім. Фулбрайта.

Нагальна потреба перевидання оновленої "Історії американської літератури ХХ століття" визначена кількома чинниками. За десятиліття, що минуло після виходу першого варіанта посібника, з'явилися нові імена та тенденції в американському літературному процесі початку ХХІ ст., які концептуально осмислені в рецензованій праці, зокрема в розділі "Плюралізм сучасності". Суттєво доповнено науково-теоретичними ідеями розділ "Про феномен мультикультуралізму", розширено презентацію самобутньої афроамериканської складової в цьому культурному процесі – "Афроамериканському триптиху" передусе тепер характеристика "Гарлемського

ренесансу" 1910 – середини 1930-х рр. До спектра мультикультурного проекту введено місткий нарис про літературу індіанців США. Поглиблено характеристику також "українсько-американської ідентичності" в мультикультурному просторі Сполучених Штатів на основі прози талановитого Аскольда Мельничука.

До розширення аудиторії книжки Т. Денисової заохочує також сучасний інтенсивний та плідний розвиток в Україні такої галузі літературознавства, як компаративістика: фахівці з різних сфер порівняльних студій дедалі частіше відчувають потребу враховувати у своїй практиці непересічні художні й духовні здобутки американської культури